

EUROOPPALAISTA TEKNOLOGIAN HISTORiantutkimusta tekemässä

TEEMANA INFORMAATIOTEKNOLOGIA

Petri Paju & Petri Saarikoski

Eurooppaa kannattaa ja voi tarkastella myös teknologian historian näkökulmasta. Näin uskovat tutkimusverkoston *Tensions of Europe: Technology in the Making of 20th Century Europe* rahoittajat ja tutkijat. Kyseessä on Euroopan Tiedesäätiön tukema verkostoitumishanke vuosille 2001–2004, jonka tarkoitus on koota yhteen teknologian historian tutkijoita Euroopasta ja Amerikasta miettimään, miten tutkia ja määrittää tätä maanosaa teknologian kehittämisen näkökulmasta – erityisesti 1900-luvulla kuten otsikko kertoo. Taustalla on esimerkiksi Hollannissa toteutettu suuri kansallinen teknologian historian tutkimusprojekti, ja tulevaisuuden tavoitteena merkittävä eurooppalainen tutkimushanke.

Massiivinen aihepiiri on jaettu eri alateemoihin, joita on tällä hetkellä kymmenen. Teemat vaihtelevat tietotekniikan historialta maatalousteknologian ja ruuan historian tutkimukseen. Kukin alateema on järjestänyt yhden tai kaksi kokoontumista pienten workshopien muodossa. Kokoontumisten ja erityisesti kunkin teeman koordinaatio-ryhmän tehtävänä on paitsi luoda yhteyksiä ja tutustuttaa tutkijat toisiinsa myös koota yleiskuva alansa tutkimuksesta Euroopassa. Nämä tilanneraportit esitetään ensi vuoden keväällä Budapestissa järjestettävässä verkostonluonnin päätöskokouksessa. Sen jälkeen on toivon mukaan luvassa hankkeen seura-

van vaiheen, ja siis itse eurooppalaisen tutkimuksen teon, vuoro. Tämä matkaraportti on kirjoitettu yhden tällaisen alateeman, informaatioteknologian historian, *Information Systems and Technology in Organisations and Society* -workshopista, joka järjestettiin Barcelonassa Espanjassa maaliskuussa 2003.

POHJOISMAISESTA SEKTORISTA PANKKI- PORUKKAAN

Ryhmä *IT in Business and Government* tapasi Barcelonassa. Workshop järjestettiin teeman vetäjän, saksalaisyntyisen professori Matthias Kippingin oppilaitoksen, Universitat Pompeu Fabran yhteydessä. Heti ensin on mainittava tapaamisen hyvät puitteet ja osanottajien erinomainen huolto-ohjelma: järjestäjä vastasi ruokailuista ja muustakin ohjelmasta pari vuorokautta kestäneen tapaamisen ajan. Workshop osoittautui tilanteeseen erinomaisesti sopivaksi kokousmuodoksi. Seminaarihuoneessa noin viiden toista ihmisen kanssa keskustelut lähtivät luontevasti käytiin ja pysyivät vilkkaina. Toisin kuin usein suurissa kansainvälisissä konferensseissa, kollegoihin oli näissä pienimuotoisissa tiloissa ja tilanteissa myös helppo tutustua. Motivaatio siihen oli tietenkin suuri, koska kaikkien tutkimusalat liittyivät ainakin etäisesti toisiinsa. Osanottajat tulivat ympäri maanosamme niin Kreikasta, Britannista kuin eksoottisesta Suomestakin. Poissaolollaan loistivat lähinnä Espanja, Ranska ja Saksa. Ehkä on niin, että näissä isoissa ja hitaissa maissa Tensions-verkosto ei ole samanlainen uutuuus kuin muualla. Workshopin esitelmät voi jakaa pariin kolmeen toisistaan erottuvaan osaan: pohjoismainen tietotekniikan historia ja pankkisektorin tietotekninen historia, joita muut

työpaperit oivallisesti täydensivät. Aluksi esiintyneen pohjoismaisen ryhmän aloitti Lars Heide (Tanska), joka kertoi reikäkorttikoneiden (tietokoneiden edeltäjä) alkuvaiheista Euroopassa. Suomen kannalta kiinnostavia olivat erityisesti Venäjällä käytettyjen reikäkorttikoneiden historia. Eri Pohjoismaiden 1950-luvun kokemuksia tietotekniikan saralla analysoivat Anders Carlsson (Ruotsi), Per Klüver (Tanska) ja Petri Paju (Suomi). Aitoon tutkimuskeskusteluun jo aiemmin tottunut ryhmä päätyi pohtimaan erityisesti hyvinvointivaltion teknologisia juuria ja 1950-luvun voimallisia ajatuksia kansallisesta riippumattomuudesta teknologian saralla, sekä tähän liittyen vuosikymmenen teknologiaprojektien myöhempiä tulkintaa joko epäonnistumisina tai onnistumisina. Eräs tärkeä kohta, jota on toistaiseksi tutkittu vähän, oli 'reikäkorttimiesten', eli teknologian käyttäjien toiminta oman alansa teknologian muovaamiseksi. Erilaisen ja uuden annin pohjoismaiseen keskusteluun toi Petri Saarikoski pohtimalla suomalaista mikrotietokoneiden kerho-harrastusta 1970-luvulla. Omien esitelmensä yhteydessä Paju ja Saarikoski esittelivät tutkimusprojektia *Tietotekniikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen: toimijat ja kokemukset*. Pohjoismaisen ryhmän kiinnostuksen kohteiden kanssa samantapainen on hollantilaisten juuri alkanut tutkimusprojekti *History of Information Technology in the Netherlands, 1890–2000*. Yhtäläisyyksinä suomalaiseen tutkimukseen on erityisesti eri toimijoiden, käyttäjien ja kuluttajien osuuden korostus. Kunnianhimoiseen projektiin väitöskirjan tekijäksi valittu Frank Veraart on tekemässä tutkimusta henkilökohtaisen tietojenkäsittelyn historiasta Hollannissa. Lisäksi päämääränä on kirjoittaa teos hollantilaisen informaatioteknologian historiasta noin vuosisadan ajalta. Tässä heillä on tuke-

na vahvat teknologianhistorian tutkimuksen perinteet.

Pankkisektorin tietoteknistä historiaa käsiteltiin muutamassa esitelmässä. Britti Peter Wardley tarkasteli brittiläisten suurten pankkien suhtautumista tietojenkäsittelyn mekanisointiin maailmansotien välisessä Britanniassa. Hänen lähtökohtanaan oli pankkialan mielenkiintoinen paradoksi: toisaalta pankin tulee olla asiakkaille luotettava ja konservatiivinen rahasatama, mutta samalla sen on pysyttävä kärjen tuntumassa teknologisessa kehityksessä ja hyväksyttävä siihen kuuluvat riskit. Lisäksi esimerkiksi Barbara Bonhage Sveitsistä esitteli alkuasetelmiaan tutkimukselle eurooppalaisesta digitaalisesta maksujärjestelmästä. Bonhagen paperissa eurooppalainen näkökulma tuli selkeästi esiin. Muuten pankkialan käsittely tuntui jäävän vielä melko etäälle siitä, että se auttaisi paremmin ymmärtämään eurooppalaisen teknologianhistoriaa.

Selkeiden yhtenäisten tutkimusteemojen ulkopuolelle jäi myös muita yksittäisiä työpapereita. Ensimmäiseksi mainittakoon esimerkiksi belgialaisen Arthe Van Laerin tulevaan väitöskirjaan perustuva esitys Euroopan yhteisön tiede- ja teknologiapolitiikan kytköksistä ja suuntaviivoista suhteessa informaatioteknologiaan ajalta 1957–1974. Kreikkalaisen Aristotle Tympaksen esitys keskittyi erityisesti informaatioteknologisten kausijulkaisujen välitystoimintaan yritysten ja käyttäjien vuorovaikutussuhteessa. Skotlantilaisten Robbie Wilsonin ja Alan McKinlayn puolestaan valottivat Iso-Britannian yritysten työorganisaation kehittämiseen 1950- ja 1960-luvulla käytettyä Organization & Method -menetelmää. Tutkimusteema liittyy siis keskeisesti aikaan, jolloin informaatioteknologia oli vasta hitaasti vakiinnuttamassa asemaansa konttorityössä.

Vaikka jokaisen työpäpaperin käsittelyyn oli varattu ruhtinaallinen tunti aikaa, niin keskustelut oli usein lopetettava kesken. Myös aivan lopuksi yhteinen keskustelu jatkosta jäi turhan lyhyeksi – tosin teeman ydinporukka, koordinaatioryhmä, jatkoi tätä pohdintaa ja teemaryhmän jatkotyöskentelyn miettimistä vielä varsinaista workshopia seuranneena päivänä. Kaksi täyttä päivää ynnä illalliset tieteellistä ja englanninkielistä keskustelua antavat kyllä paljon aivoenergiaa ja hyviä ärsykeitä, mutta niin ikään moinen intensiivinen keskustelu kieltämättä myös verottaa voimia. Workshopin loputtua lepo ja loma olikin tarpeen.

KATALAANIA JA BANDEROLLEJA

Lomailuun Barcelona itsessään tarjosikin runsaasti nähtävää ja koettavaa. Barcelona on itsehallintoalueena toimivan Katalonian maakunnan pääkaupunki. Barcelonan ja Katalonian historia on rikas ja monipuolinen. Kulttuuriyhteydet Ranskan puolelle ja muualle Keski-Eurooppaan ovat olleet vilkkaat varhaiselta keskialjalta lähtien. Paikallishistorialla on myös omat synkemmät käänteensä ja vuosina 1936–1939 käyty katkera sisällissota oli edelleen tuoreessa muistissa. Barcelonan paikallisidentiteetti on erityisen voimakas ja monet asukkaista katsovatkin kuuluvansa ensisijaisesti Kataloniaan ja vasta sen jälkeen Espanjaan. Muuhun Espanjaan nähden erilainen kulttuuritausta vaikuttaa muun muassa kielioloissa. Kastilian kielen eli espanjan lisäksi Barcelonassa käytetään paikallista katalaania.

Miljoonakaupunkina Barcelona on perinteisesti ollut osa Espanjan teollistuneinta seutua. Tällä hetkellä kaupungilla on meneillään valtaisa Forum 2004 -rakennusprojekti, jonka tarkoituksena on uudistaa kaupungin

infrastruktuuria ja kehittää paikallista high tech -teollisuutta. Ympäri vuorokauden jatkuneen rakentamisen melun vuoksi tutkijat joutuivat pitämään majapaikassaan yön aikana korvatulppia.

Maailmanpoliittinen tilanne näkyi ja kuului myös katukuvassa, sillä käynnissä olivat laajat Irakin sodanvastaiset mielenosoitukset. Kaupungilla lähes jokaisesta rakennuksesta löytyi banderolli, julisteita oli liimattu katujen varsille ja seinät tuhrittu täyteen graffiteja. Opiskelijat ja järjestöaktivistit olivat mielenilmaukseksi pystyttäneet sataman läheiseen puistoon kokonaisen telttakylän. Uutisia seurattaessa huomasit selvästi, että espanjalaiset olivat pohjoismaalaisiin verrattuna huomattavasti radikaalimpia mielenilmaisijoita. Lomapäivät pistivät toisaalta miettimään Euroopan monipuolisuutta ja moniäänisyyttä. Tutkijoiden saamat monipuoliset kokemukset voivat nekin tarjota virikkeitä yhteiselle eurooppalaiselle teknologian historian tutkimukselle.

Tensin of Europe -verkostohankkeen kotisivut
<http://www.histech.nl/tensions/>

Tietoa Katalonian ja Barcelonan historiasta
<http://www.gencat.es/historia/aindex.htm>

Kirjoittajat ovat Turun yliopiston tutkijoita, jotka osallistuvat Tietotekniikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen: toimijat ja kokemukset -tutkimusprojektiin. Projekti on kauppa- ja teollisuusministeriön ProACT-ohjelman rahoittama tutkimushanke, jota koordinoi Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaine. Lisätietoa projektista: <http://www.utu.fi/hum/historia/kh/tiesu/>.

petsaari@utu.fi, petpaju@utu.fi